

2020-155

Archeologienota Evergem Brielken

Verslag van Resultaten

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Gwendy WYNS

15-9-2020

Titel: Archeologienota Evergem Brielken

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke, Maarten Bracke en Gwendy Wyns

Uittreksels uit CartoWeb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18084 - www.ngi.be

Projectcode bureauonderzoek: 2020I66

Intern projectnummer: 2020.155

Locatiegegevens: Oost-Vlaanderen, Evergem, Brielken 1-21 en Hoeksken 59-63

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 103201,45 en Y: 200252,25; X: 103397,74 en Y: 200361,15

Oppervlakte plangebied: 8020m²

Kadastergegevens: Evergem, afdeling 2, Sectie D, perceel 1206Z, 1206T, 1206S, 1206D, 1206K, 1207C2, 1207M2, 1207B2, 1207F2, 1207R2, 1695A, 1210G, 1207P2, 1695B, 1214T2, 1214H2, 1214R, 1219M, 1214D2, 1214P, 1214K2 (zie figuur 5)

Topografische kaart: zie figuur 3 en 4

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Gwendy Wyns (assistent-archeoloog) en Jérôme Risack (contactpersoon initiatiefnemer)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Moerbeke-Waas, 15/09/2020

© Acke & Bracke bv, Damstraat 206A, 9180 Moerbeke-Waas. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	6
2. BUREAUONDERZOEK	7
2.1. HUIDIGE TOESTAND	7
2.2. GEPLANDE WERKEN	8
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	9
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	9
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	11
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	13
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	13
2.4. HISTORISCHE SITUERING	16
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	24
3. SYNTHESE	26
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	26
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	26
3.3. VERDER VOORONDERZOEK ZONDER INGREEP IN DE BODEM	27
3.4. VERDER VOORONDERZOEK MET INGREEP IN DE BODEM	28
3.5. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	29
4. SAMENVATTING	31
5. BIBLIOGRAFIE	33
6. BIJLAGES	34

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Evergem Brielken (provincie Oost-Vlaanderen), gelegen binnen woon- of recreatiegebied, waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt en de bodemingrepen 1000m² of meer bedragen, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Deze archeologienota is grotendeels gebaseerd op de reeds bekrachtigde archeologienota <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5492>¹, eveneens opge-
maakt door Acke & Bracke bv. Het huidige plangebied overlapt met het grotere plangebied opgenomen in archeologienota ID 5492.

¹ <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5492>

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaard gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied en van de directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.² Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt³, de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius⁴, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.⁵ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.⁶

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

² <https://cai.onroenderfgoed.be/>

³ <http://www.geopunt.be/kaart>

⁴ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

⁵ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

⁶ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie werd gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast werd in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en werden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen werd afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

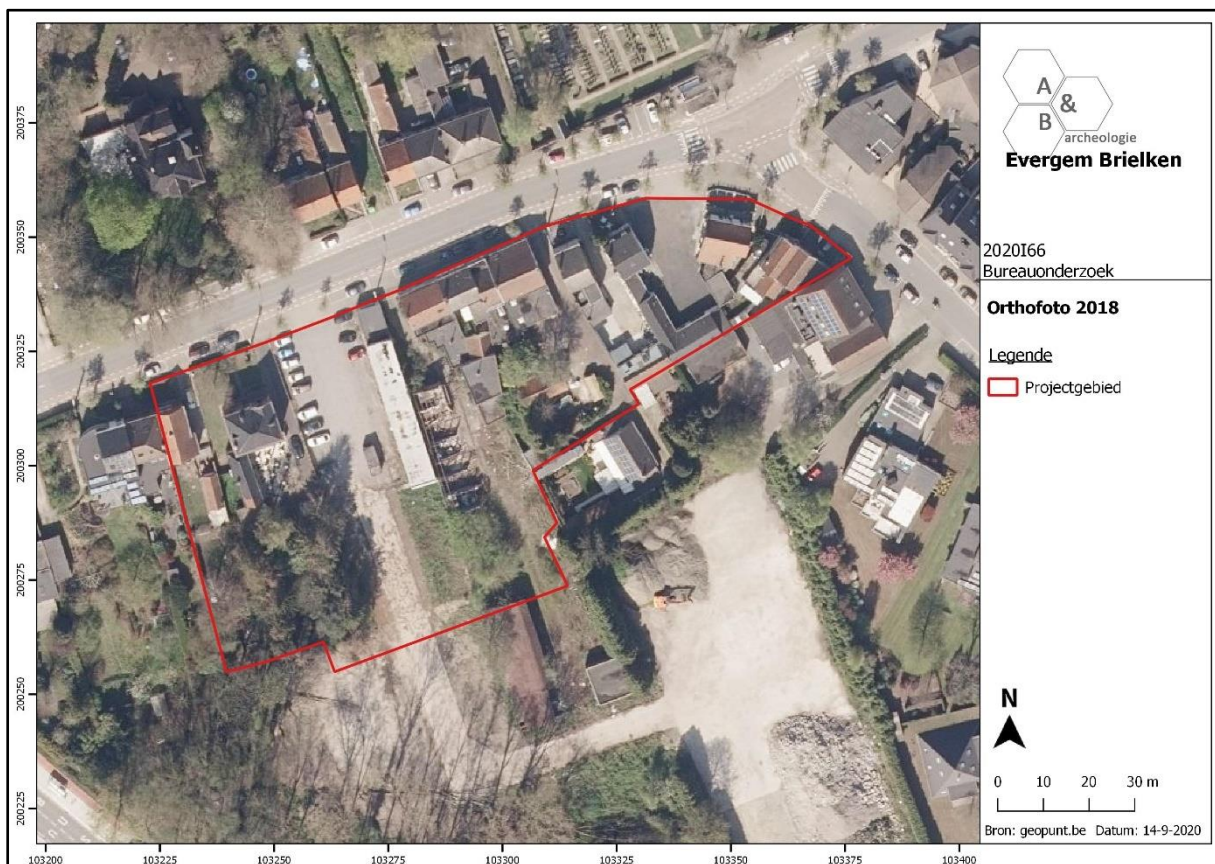
1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

Het plangebied, 8020m² groot, heeft een onregelmatige vorm en grenst in het noorden aan Brielken en in het oosten aan Hoeksken. Langsheen beide straten zijn meerder woningen met achterliggende bijgebouwen en loodsen gelegen. In het westelijke deel van het plangebied is er een verharde doorgang die aansluit op Brielken en leidt naar de gronden ten zuiden van het terrein. Deze doorgang wordt eveneens gebruikt als parkeerzone. In het zuidwestelijke deel van het plangebied is een groenzone met bomen aanwezig. De overige ruimte tussen de woningen en bijgebouwen wordt ingenomen door kleine tuintjes en verharde zones.



Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2018 (bron: geopunt.be).

2.2. Geplande werken

De geplande werken in het kader van de huidige aanvraag voor omgevingsvergunning betreffen de sloop van alle gebouwen op het terrein, het opbreken van de verhardingen, het rooien van de bomen en het supprimeren van de groenzones. Bij het slopen worden ook de ondergrondse elementen uitgebrouwen. Het terrein wordt op die manier bouwrijp gemaakt voor een toekomstige ontwikkeling. Ter illustratie wordt hieronder een uitsnede uit het voorlopige masterplan voor herontwikkeling van de site weergegeven.



Figuur 2 Uitsnede van het masterplan voor de herontwikkeling van het plangebied en het terrein ten zuiden ervan (bron: initiatiefnemer).

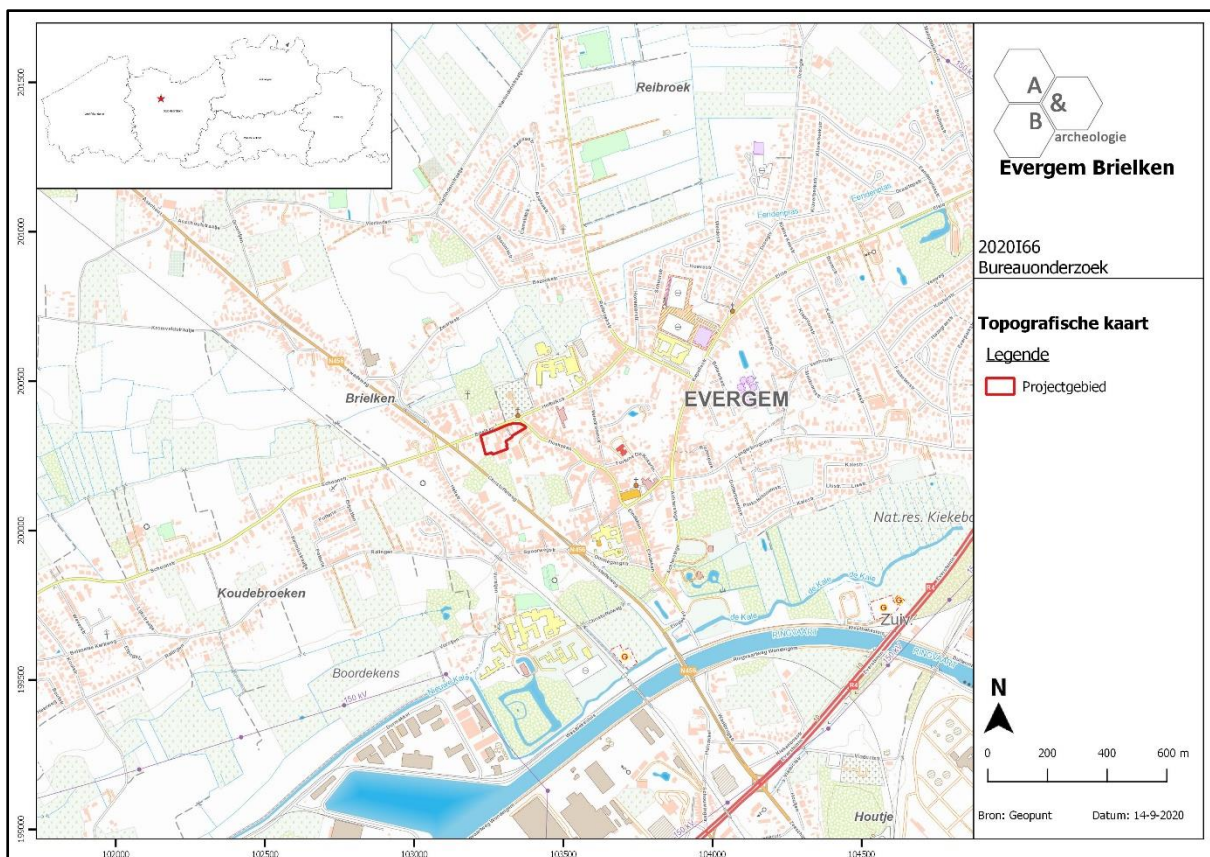
2.3. Landschappelijke ligging

2.3.1. Topografische situering

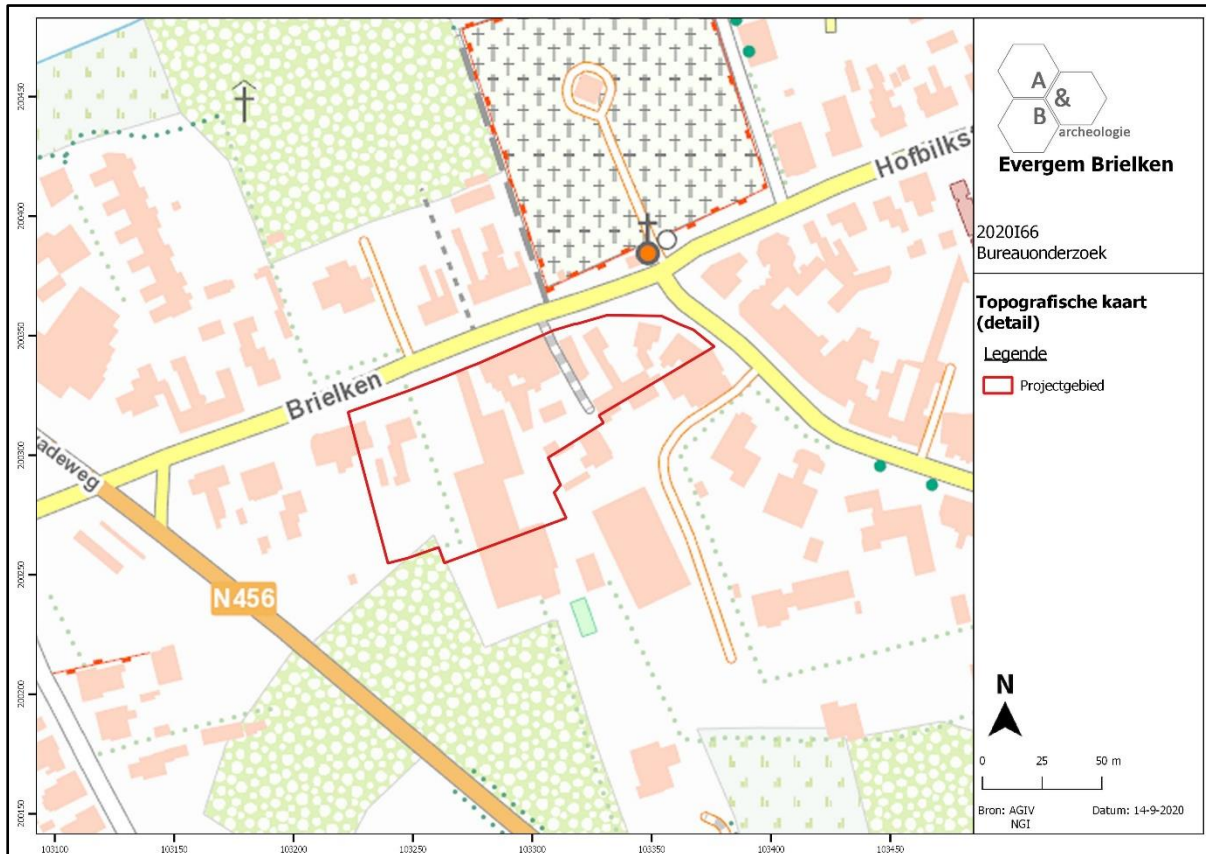
Het projectgebied bevindt zich ten noordwesten van de dorpskern van Evergem. Evergem is een fusiegemeente ten noorden van Gent, die naast Evergem bestaat uit de kernen Belzele, Sleidinge, Kluisen Wippelgem, Ertvelde, Rieme, Doornzele en Kerkbrugge-Langerbrugge. In het oosten sluiten Rieme, Doornzele en Kerkbrugge-Langerbrugge aan op de haven van Gent en het kanaal Gent-Terneuzen, in het zuiden nabij Wondelgem is er een groot bedrijventerrein gelegen langs de Ringvaart en de R4 (ring rond Gent). Voor het overige kent de fusiegemeente een meer landelijk karakter.

Het plangebied ligt ten westen van de drukke Christoffelweg, een onderdeel van de N456 van Gent-Muide naar Watervliet. In het noorden wordt het begrensd door Brielken, in het oosten door Hoeksken. In het westen zijn nog enkele woningen en tuinen gelegen tussen het plangebied en de N456, in het zuiden zijn enkele woningen, een verharde parking en een groenzone gelegen. De parochiekerk van Evergem bevindt zich zo'n 400m ten zuidoosten van het projectgebied.

Op de bodemgebruikkaart van 2001 staat het plangebied hoofdzakelijk aangeduid als 'Andere bebouwing' met een klein stukje 'Akkerbouw', wat niet geheel overeenkomt het huidige gebruik.



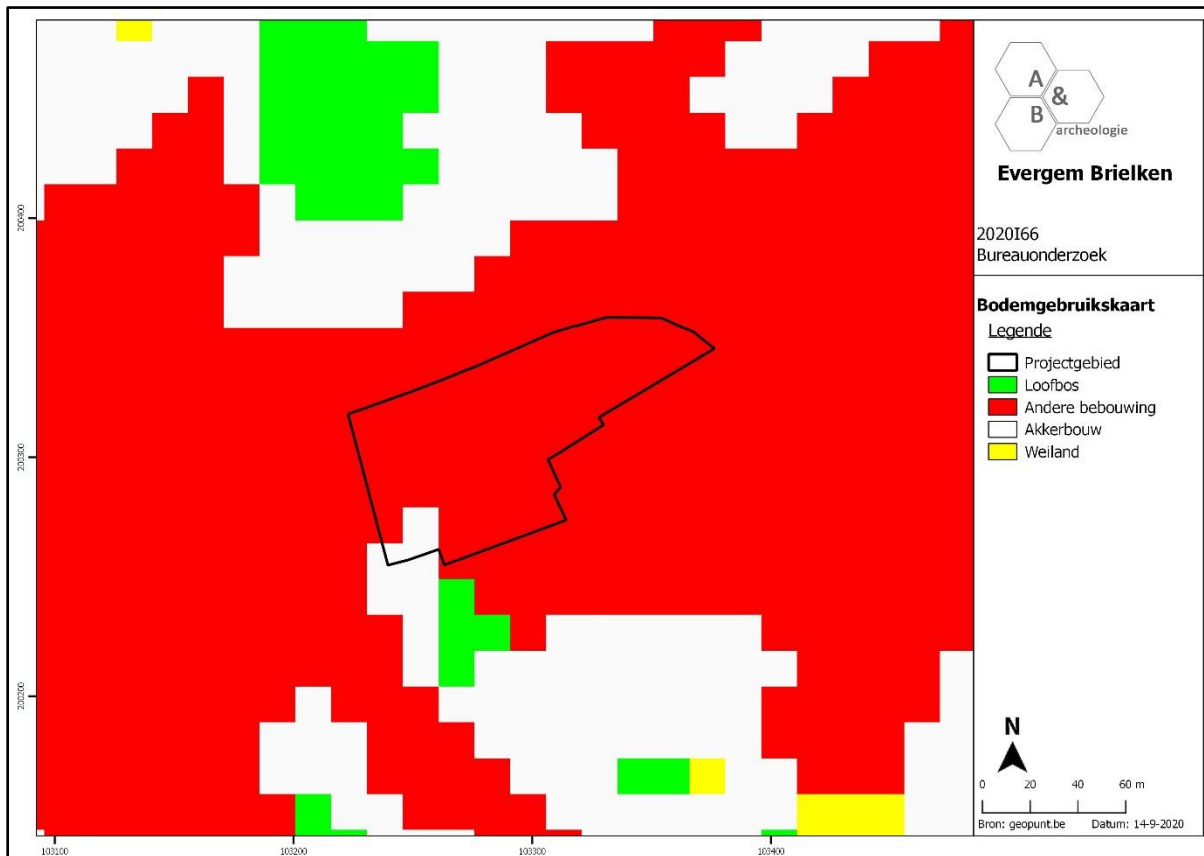
Figuur 3 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).



Figuur 4 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).



Figuur 5 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

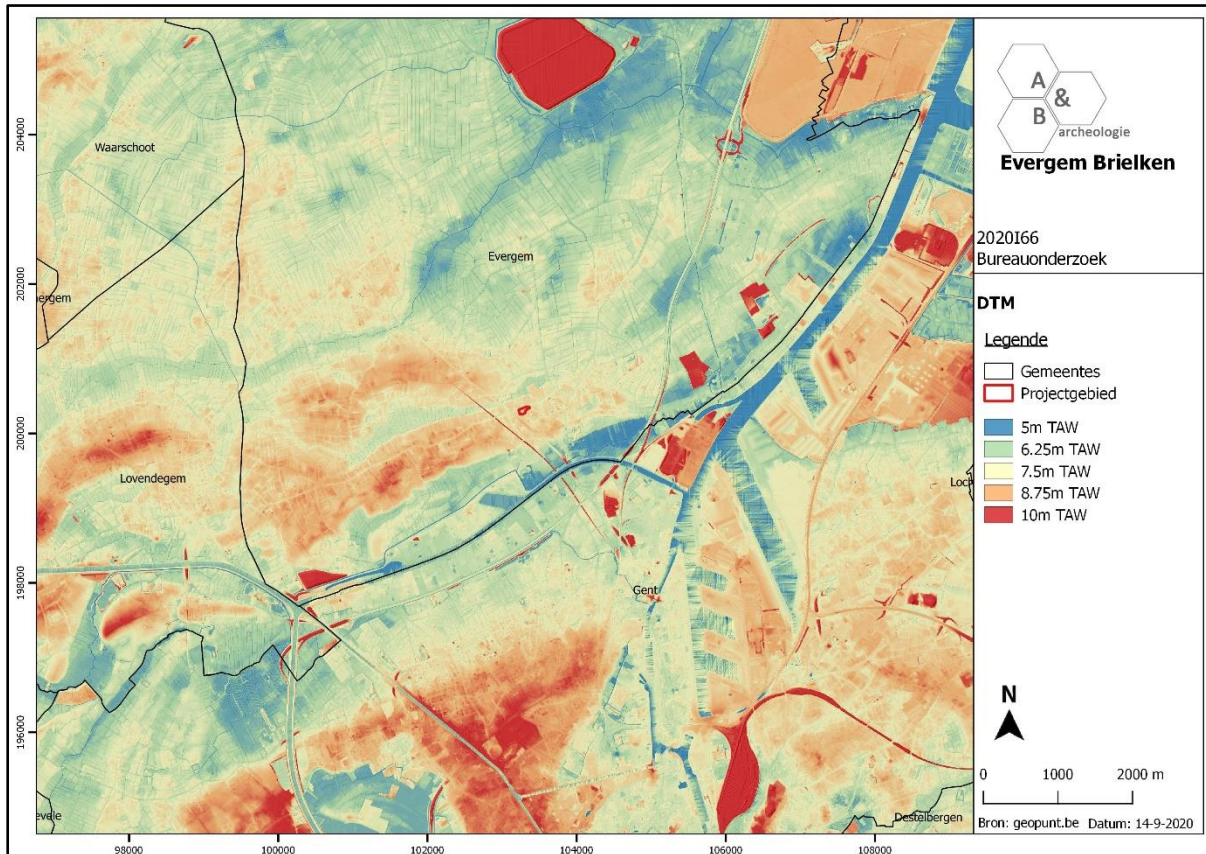


Figuur 6 Zicht op de bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

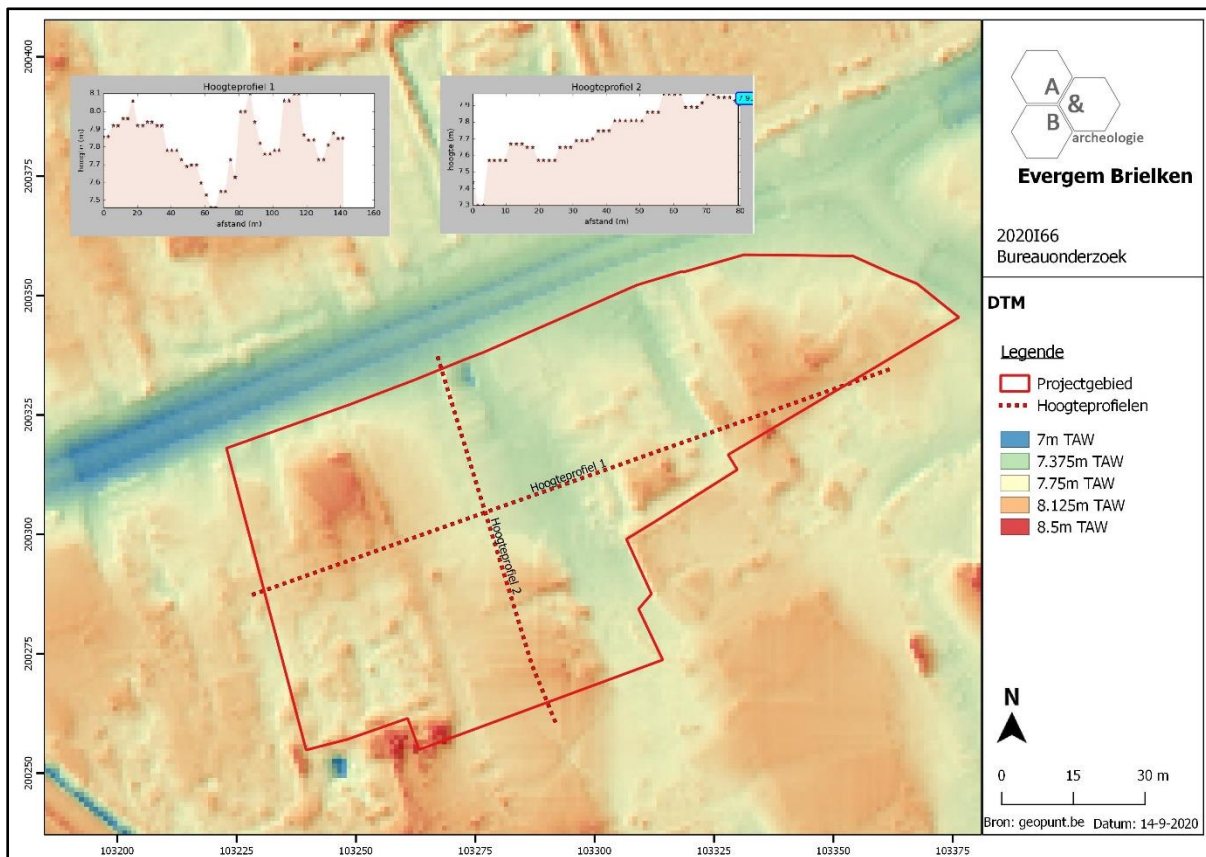
2.3.2. Landschappelijke situering

De fusiegemeente Evergem is gelegen in de Vlaamse Vallei en kent een vlak en matig opvallend microreliëf, bestaande uit afwisselend zwakke en droge ruggen en nattere depressies. In het noorden van de gemeente, op het grondgebied van Ertvelde, bevindt zich de dekzandrug van Maldegem naar Stekene. Tussen Doornzele en Rieme zijn de kunstmatig opgehoogde gronden rond het Kluzendok aanwezig, alsook aan het waterspaarbekken ten westen van Kluzen. In het zuiden van de fusiegemeente zijn enkele west-oost georiënteerde kleinere ruggen te zien. Op de meest zuidelijke ontwikkelden zich de dorpskernen van Belzele en Evergem. Ten zuiden van deze rug is de vallei van de Kale gelegen. Het plangebied bevindt zich ook op deze rug, en toont een eerder geaccidenteerd maaiveldniveau, vermoedelijk het gevolg van menselijk ingrijpen en de diverse invullingen van het terrein (bebouwing, verharding, groenzones). Globaal genomen is het terrein echter tamelijk vlak met maaiveldwaarden tussen +7,50 tot +8,10m TAW.

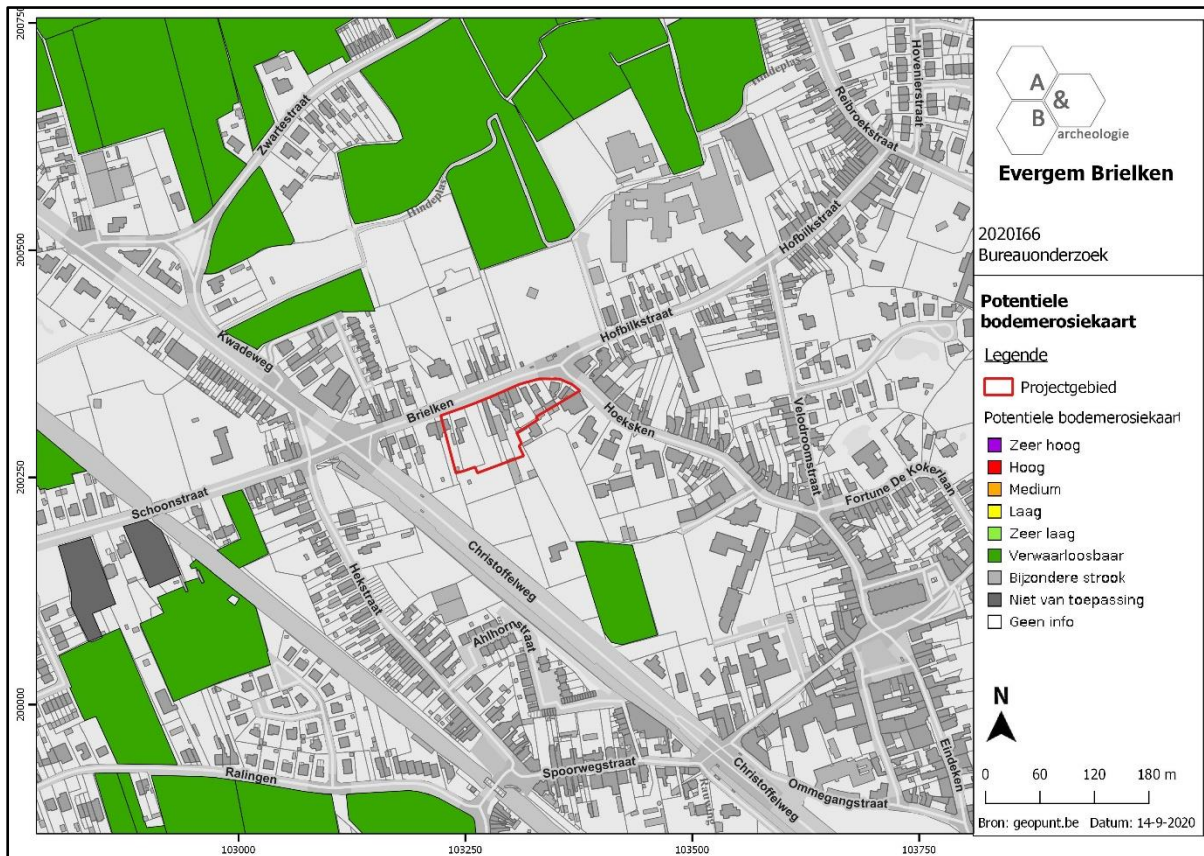
Op de potentiële bodemerosiekaart wordt het volledige plangebied niet ingekleurd, dit geeft aan dat er geen info voorhanden is. Het groengekleurde perceel wijst op een verwaarloosbare erosiegraad.



Figuur 7 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).



Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).



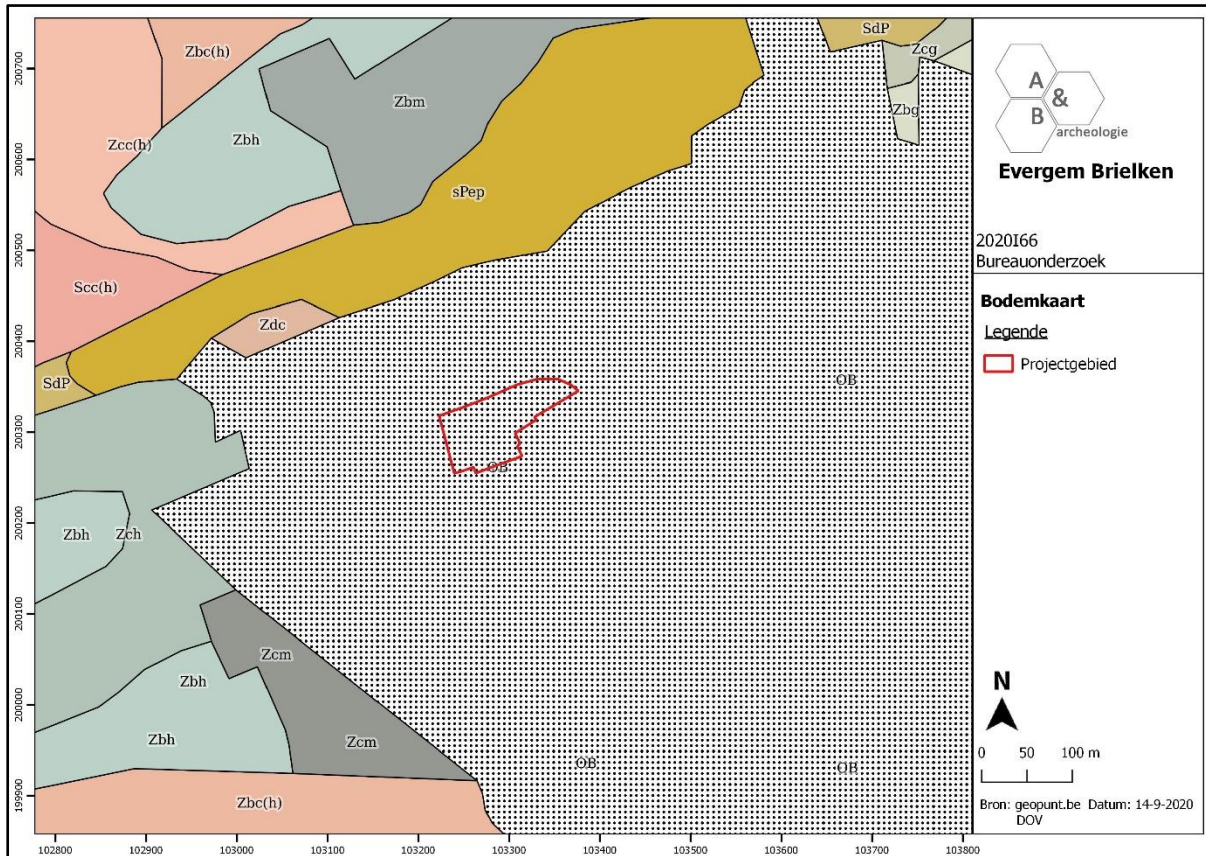
Figuur 9 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

2.3.3. Bodemkundige situering

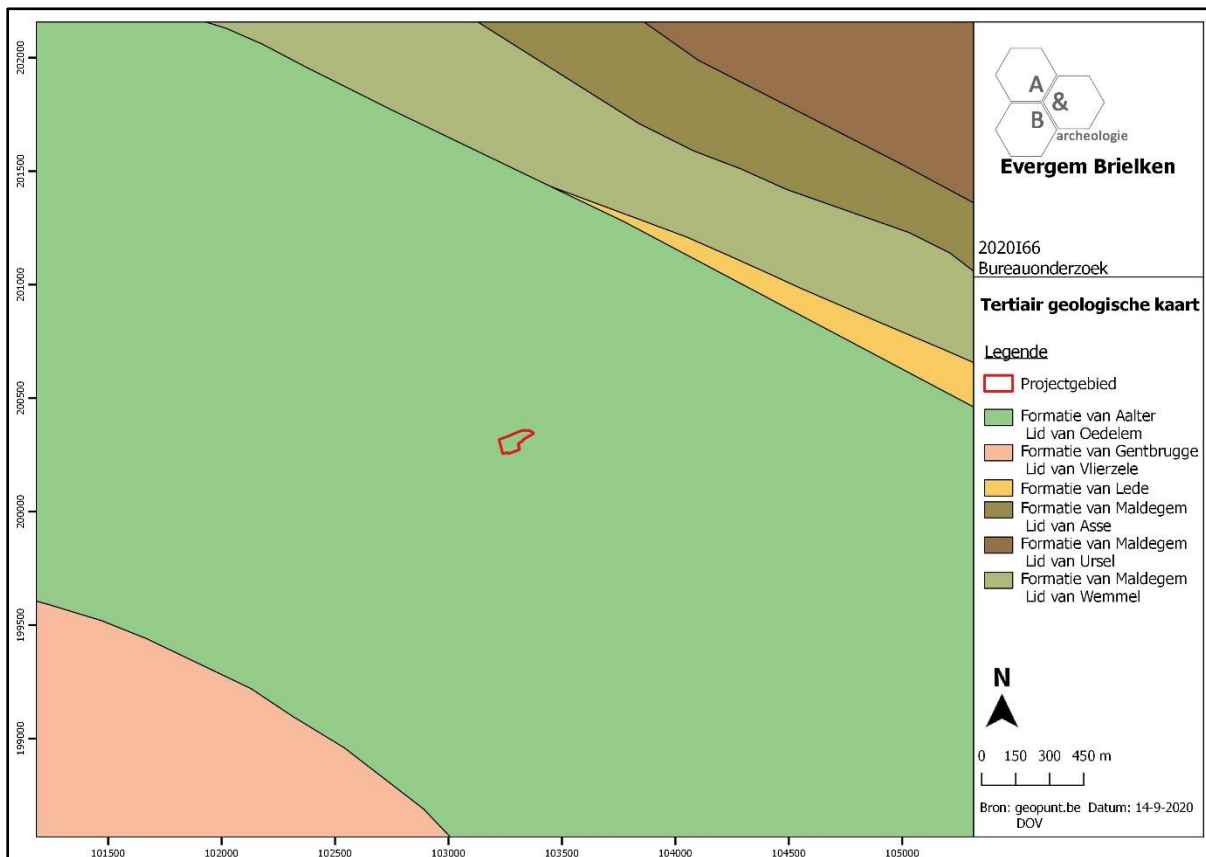
Op de bodemkaart worden op het plangebied OB-gronden aangeduid: dit zijn bebouwde zones, waarvan het bodemprofiel is gewijzigd of vernield door menselijk ingrijpen. De gronden ten westen van het plangebied op de zandrug betreffen voornamelijk Zbh (droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont en Zch (matig droge zandbodem met verbrokkelde ijzer en/of humus B horizont). Dergelijke droge zandgronden kunnen ook verwacht worden op het plangebied.

2.3.4. Geologische situering

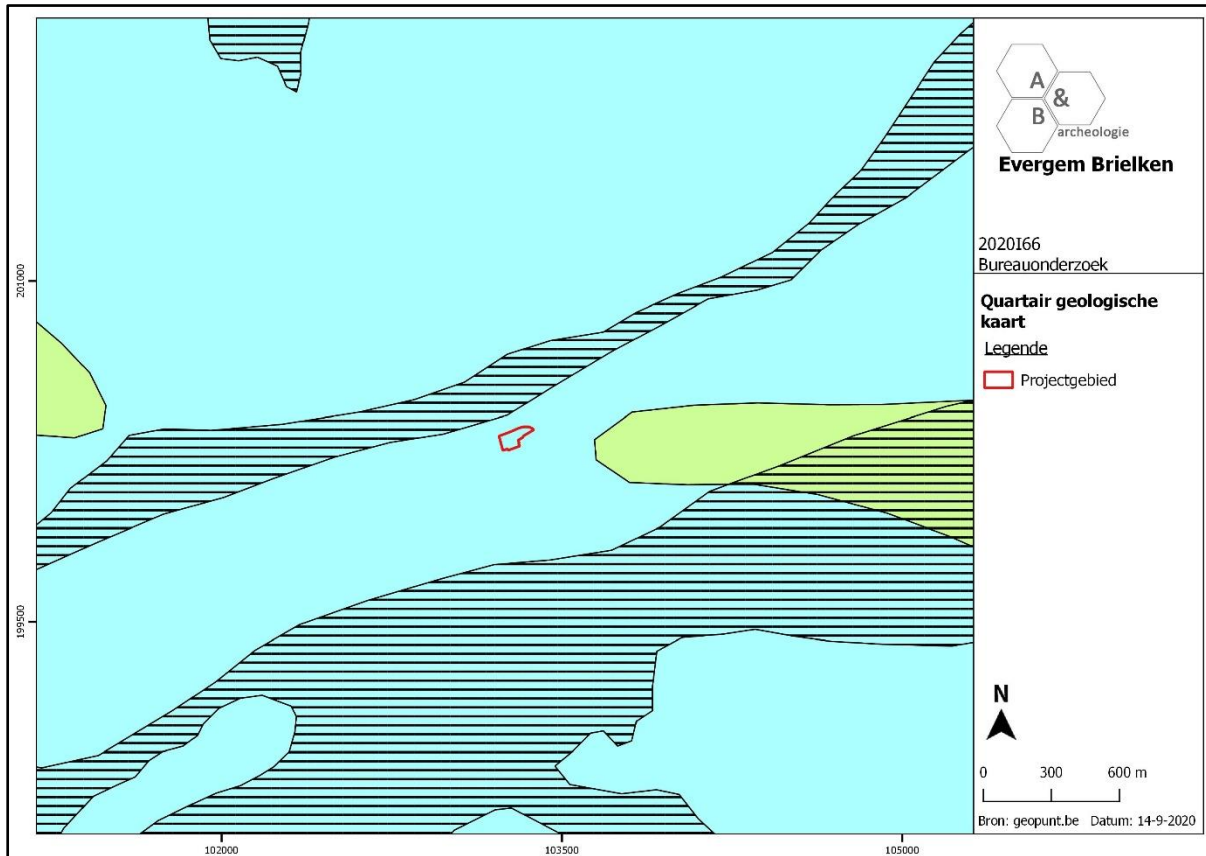
De tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit de Formatie van Aalter, meer bepaald het Lid van Oedelem: donkergrijs tot bleekgrijs zeer fijn zand, kleiige eenheden, kalkzandsteenbanken, kalkhoudend, schelpen (soms zeer veel). De Quartair geologische kaart geeft aan dat het plangebied bestaat uit het type 13 omschreven als volgt: geen Holocene en/of Tardiglaciale afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (13). De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.



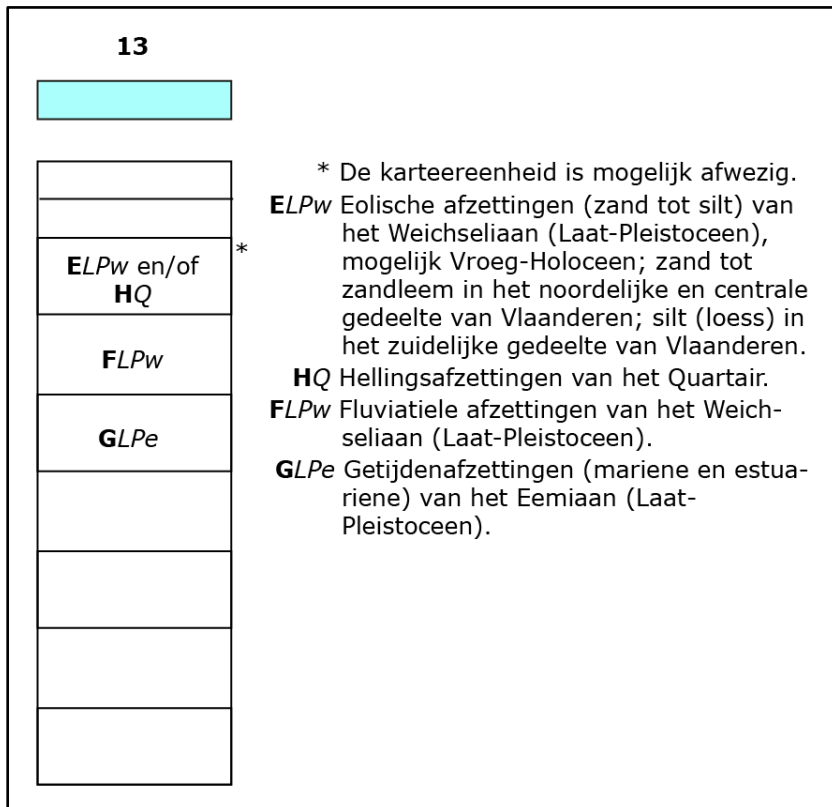
Figuur 10 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).



Figuur 11 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).



Figuur 12 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).



Figuur 13 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering

De Durme-Kale, in de middeleeuwen de zuidelijke grens van de gemeente met Wondelgem, was van groot belang voor het ontstaan van Evergem: de oudste bewoningskern is te situeren op de zandige kouter ten noorden van de Kale-Durmevallei. Evergem wordt vermeld in de oorkonde van 966 waarbij koning Lotharius op verzoek van de abt, de Sint-Baafsabdij in haar rechten bevestigde en haar binnen zijn rijk gelegen bezittingen worden opgesomd. De kerk, afhankelijk van de Sint-Baafsabdij, werd hierbij ook vermeld. Etymologisch verwijst Evergem naar een Frankische nederzetting (woonplaats van Ever). Evergem maakte deel uit van het Merovingische kroondomein, de fiscus Marca, in de 10^{de} eeuw horend tot de Sint-Baafsabdij. Na de invallen van de Noormannen werden de heren van Dendermonde als voogden van Evergem aangesteld in het oude Sint-Baafsdomein. Het gebied ten noordoosten, tussen het dorpscentrum en Doornzele, bleef onder de rechtstreekse controle van de abdij staan. Het domein van de voogden van Evergem strekte zich uit ten westen (Belzele), en kwam reeds tot stand in de 10^{de} eeuw, de ontginning vond vermoedelijk plaats in de 11^{de} eeuw. De heren van Dendermonde bouwden nabij de kerk hun burcht (thans gemeentehuis, kasteel zogenaamd Huis Ter Burcht). Circa midden 12^{de} eeuw deelden zij hun macht als heren van Evergem met de heren van Gavere. Raas van Gavere liet een versterkte burcht bouwen nabij de Kale (thans zogenaamd "Molenschip"). De tweede ontginningsfase vanaf 1189, is te situeren in Wippelgem/Kerkbrugge. Een derde ontginningsfase gebeurde circa 1215 met toestemming van gravin Johanna van Constantinopel door de Sint-Baafsabdij. Vanaf de 13^{de} eeuw, door de toenemende centralisatie van de grafelijke macht, kreeg de Sint-Baafsabdij het grootste deel van haar domein terug in handen. Enkel Doornzele en Belzele bleven respectievelijk in handen van de graaf en de heren van Gavere. Bestuurlijk en fiscaal behoorde Evergem tot de kasselrij van de Oudburg van Gent.

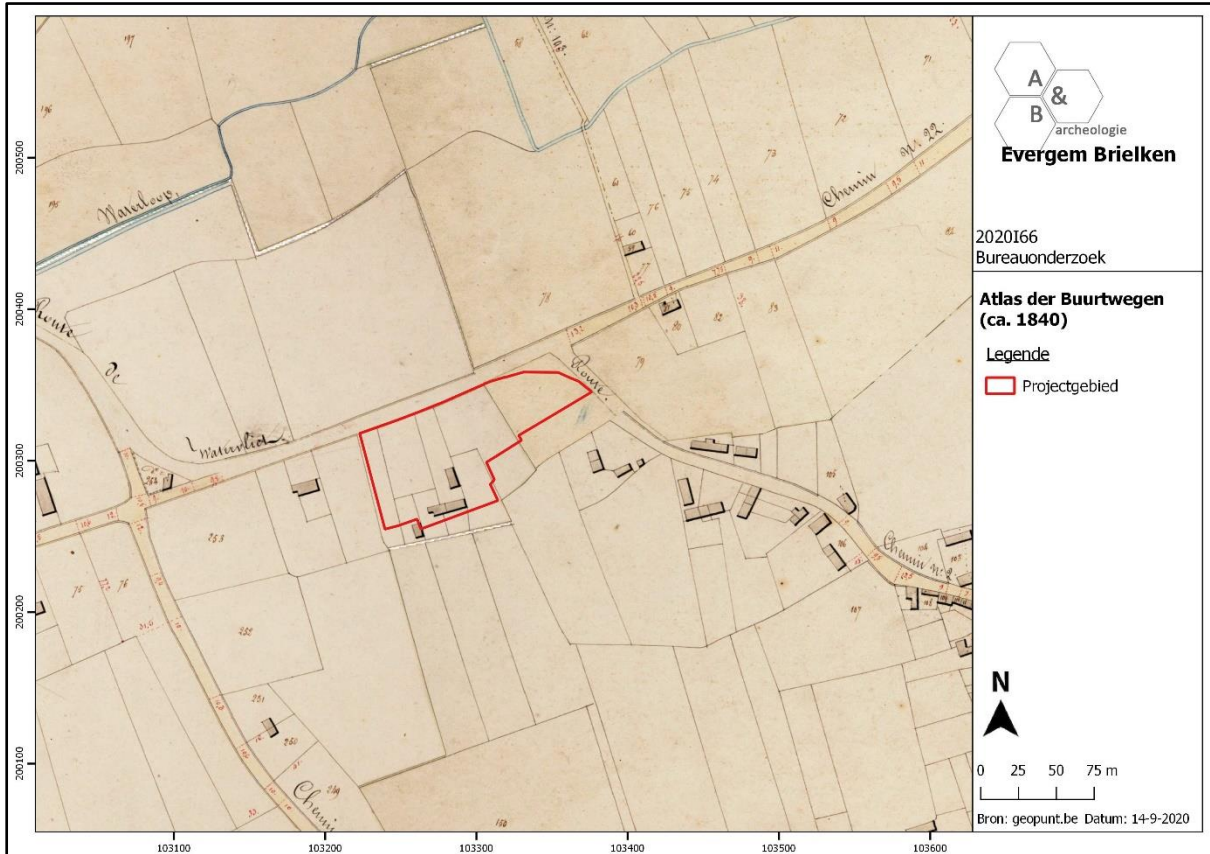
Evergem kende vanouds verschillende andere heerlijkheden en bewoningskernen: Wippelgem, Kerkbrugge, Doornzele, Langerbrugge, Belzele. In één van de oudste wijken van de gemeente, Doornzele, eveneens vermeld in 966, vestigde zich in het eerste kwart van de 13^{de} eeuw een groep Benedictinessen van de abdij van Gistel. Enkele jaren nadien vormden zij reeds een zelfstandige religieuze gemeenschap. In 1234 is er sprake van een abdij en kort daarop werd de stichting Aurea Cella een abdij van cisterciënzerinnen. De abdij had haar voornaamste bezittingen in de Vier Ambachten en speelde een belangrijke rol in de landbouwontginning aldaar. Na plundering van de abdij door de Gentse Calvinisten in 1578 vluchtten de religieuzen naar hun refugehuis in Gent. Doornzele Dries vormt vandaag nog een mooie grote dries. Langerbrugge, zogenaamd naar de gelijknamige brug, werd reeds vermeld in 1235 en door de Sint-Baafsabdij aangelegd als verbinding tussen haar twee belangrijke domeinen Sloten en Marca. Het was gelegen aan de samenvloeiing van de Sasse Vaart, gegraven in 1547, met de Kale en de Burggravenstroom. Evergem werd zoals de meeste gemeenten rondom Gent geteisterd door opstanden en veldslagen in 1325, 1380, 1452, 1488, onder Karel V en tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Ook tijdens de Franse veroveringstochten (1658- 1715) werd Evergem sterk getroffen. Vanaf de 19^{de} eeuw kwamen belangrijke industriële vestigingen tot stand in het gedeelte van Langerbrugge op de linkeroever van het kanaal Gent-Terneuzen.

De oude kerk van Evergem brandde eind 18^{de} eeuw af en werd volledig heropgebouwd. Tijdens WO I werd dit gebouw op zijn beurt deels beschadigd.

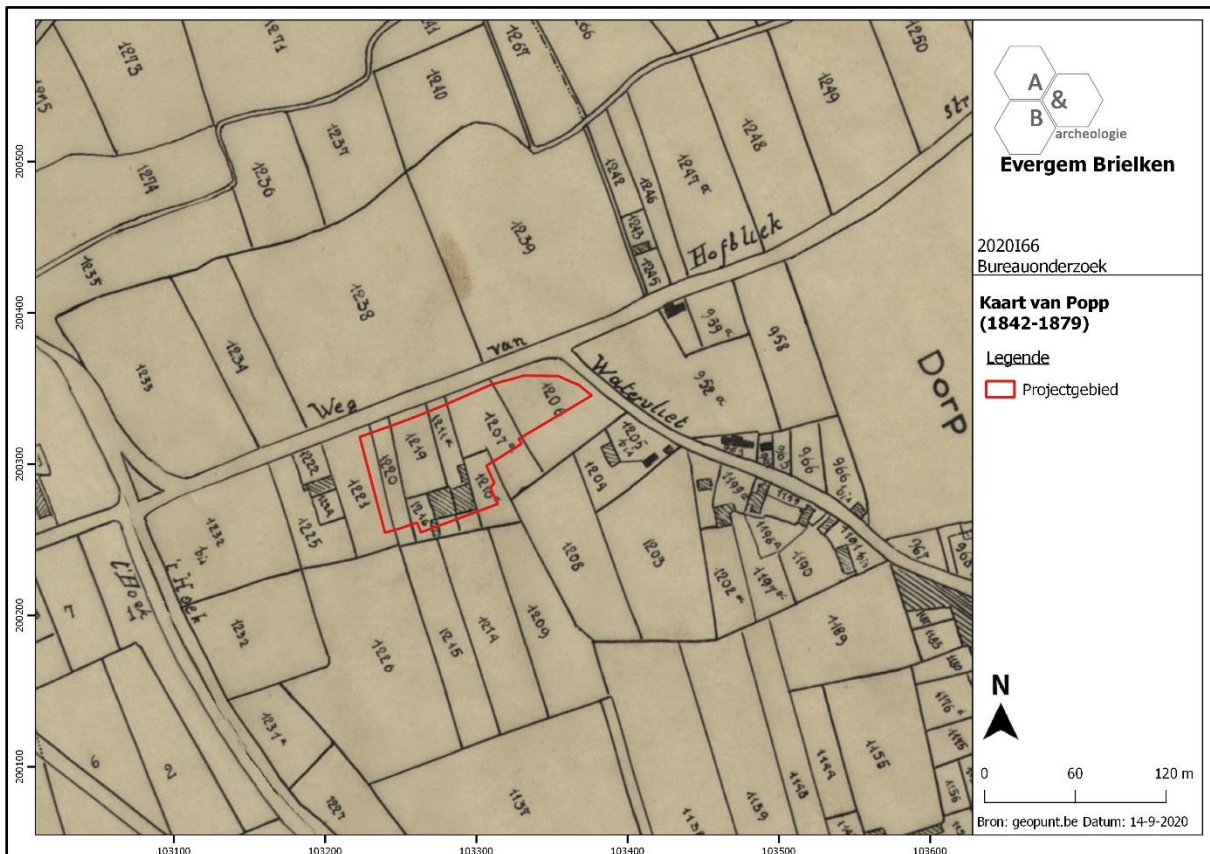
Er is een 17^{de}-eeuwse kaart van de toenmalige kern van Evergem gekend van Sanderus, maar deze is niet relevant voor het plangebied. De oudste relevante kaart voor het plangebied die geraadpleegd kan worden betreft de Ferrariskaart uit ca. 1777. Het plangebied is op dat moment onbebouwd en in gebruik als landbouwgebied; het terrein is verdeeld in een aantal percelen afgezoomd door bomen. De straten Brielken en Hoeksken zijn reeds aanwezig, en verbinden de dorpskern van Evergem ten zuidoosten met het straatgehucht Schoonstraete ten westen. De situatie van het plangebied blijft zo goed als onveranderd in de 19^{de} eeuw, wel verschijnt er een gebouw ter hoogte van de noordelijke toegangsweg aan het Brielken. Dit gebouw is ook nog te zien op de topografische kaarten van 1863, 1893 en 1910. In deze periode komen er ook enkele andere gebouwen bij, waaronder op de kaart van 1893 een eerst gebouw aan straatzijde langs Brielken. Op de kaart van 1967 is de situatie helemaal veranderd; het plangebied is bebouwd met meerdere loodsen en huizen, de oude gebouwen worden niet meer afgebeeld. In de daaropvolgende jaren ondergaat de configuratie nog een aantal wijzigingen – gebouwen worden afgebroken, andere worden bijgebouwd.



Figuur 14 Uitsnede uit de Ferrariskaart met benaderende aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).



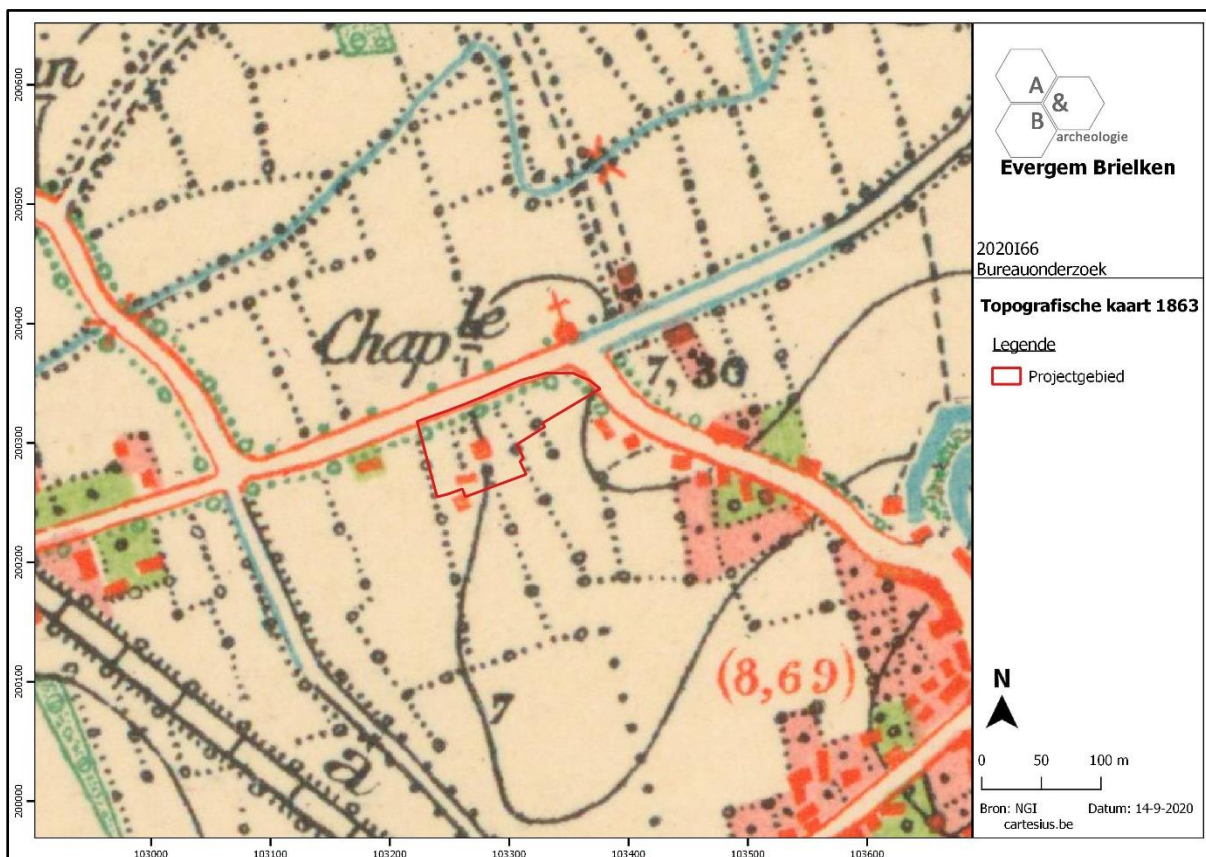
Figuur 15 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).



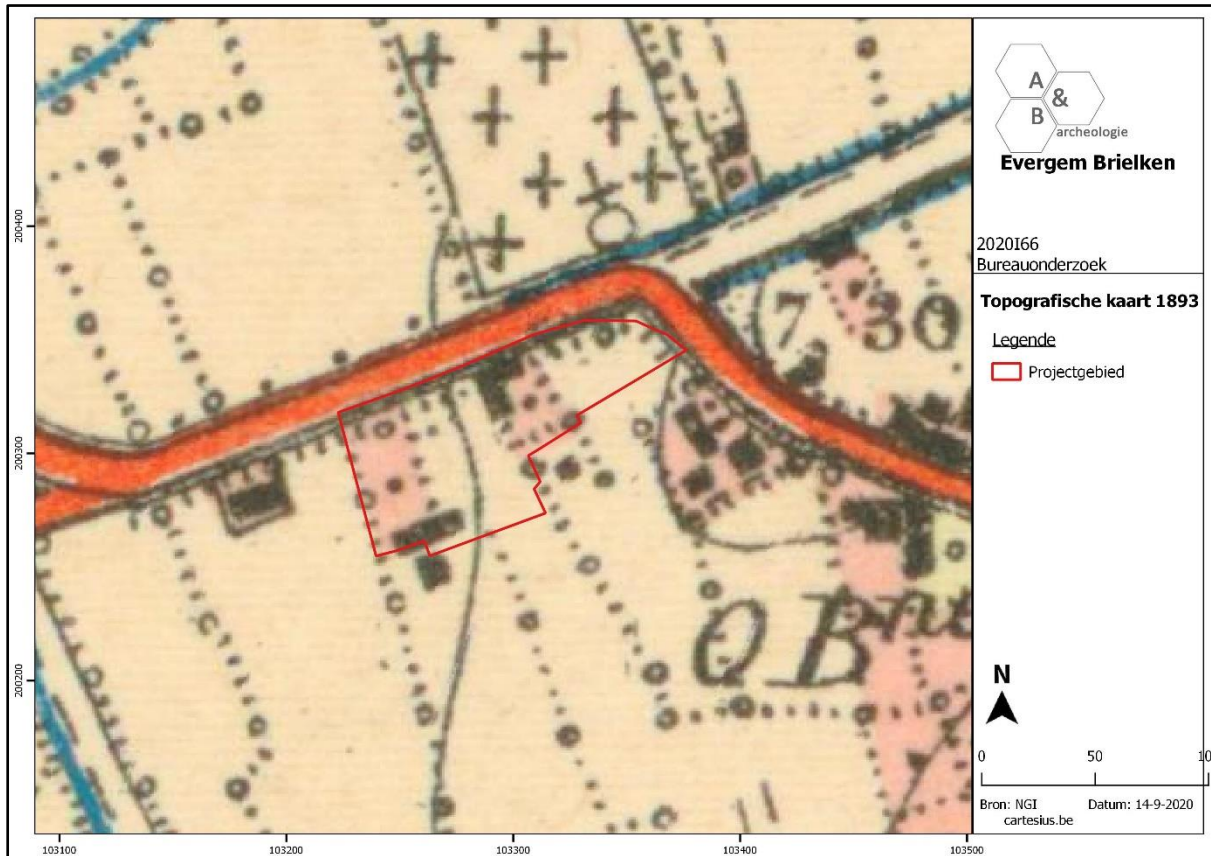
Figuur 16 Uitsnede uit de kaart van Popp (bron: geopunt.be).



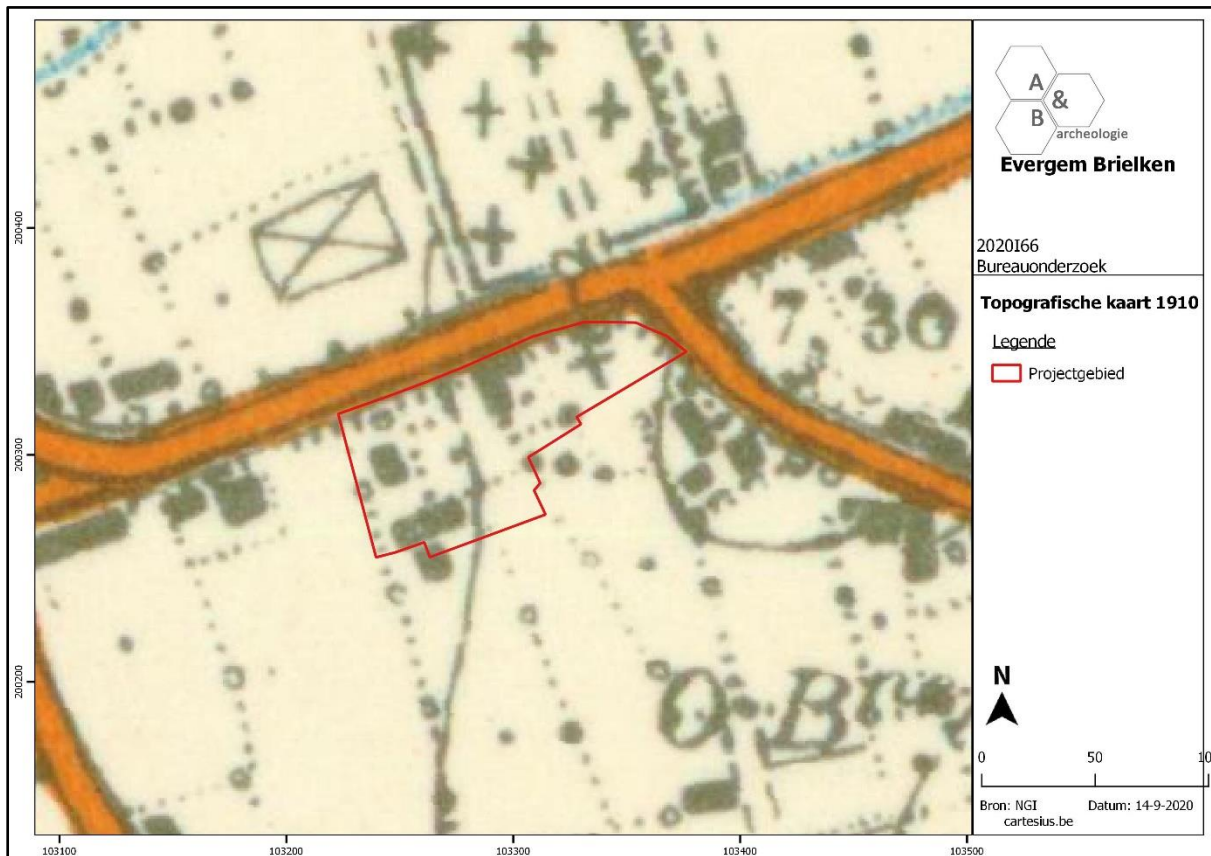
Figuur 17 Uitsnede uit de Vandermaelen (bron: geopunt.be).



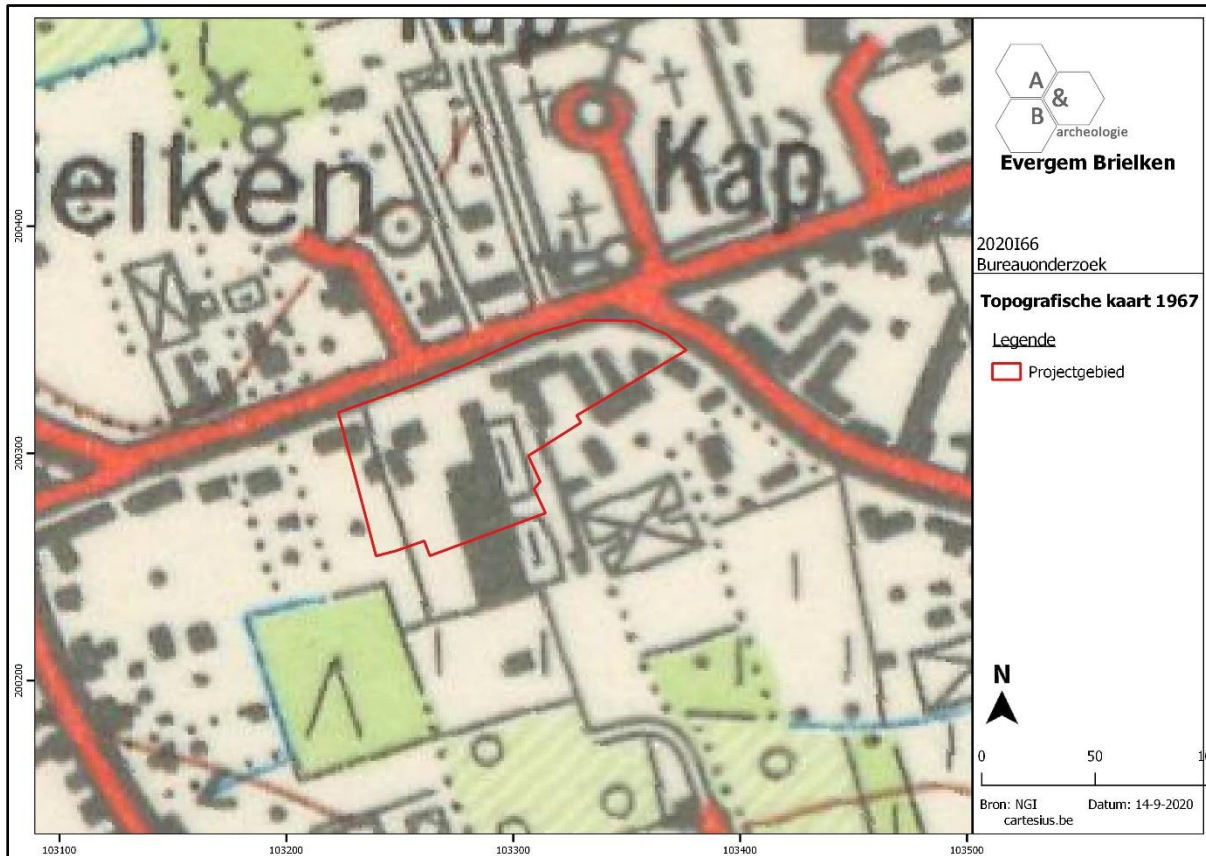
Figuur 18 Uitsnede uit de topografische kaart van 1863 (bron: cartesius.be en NGI).



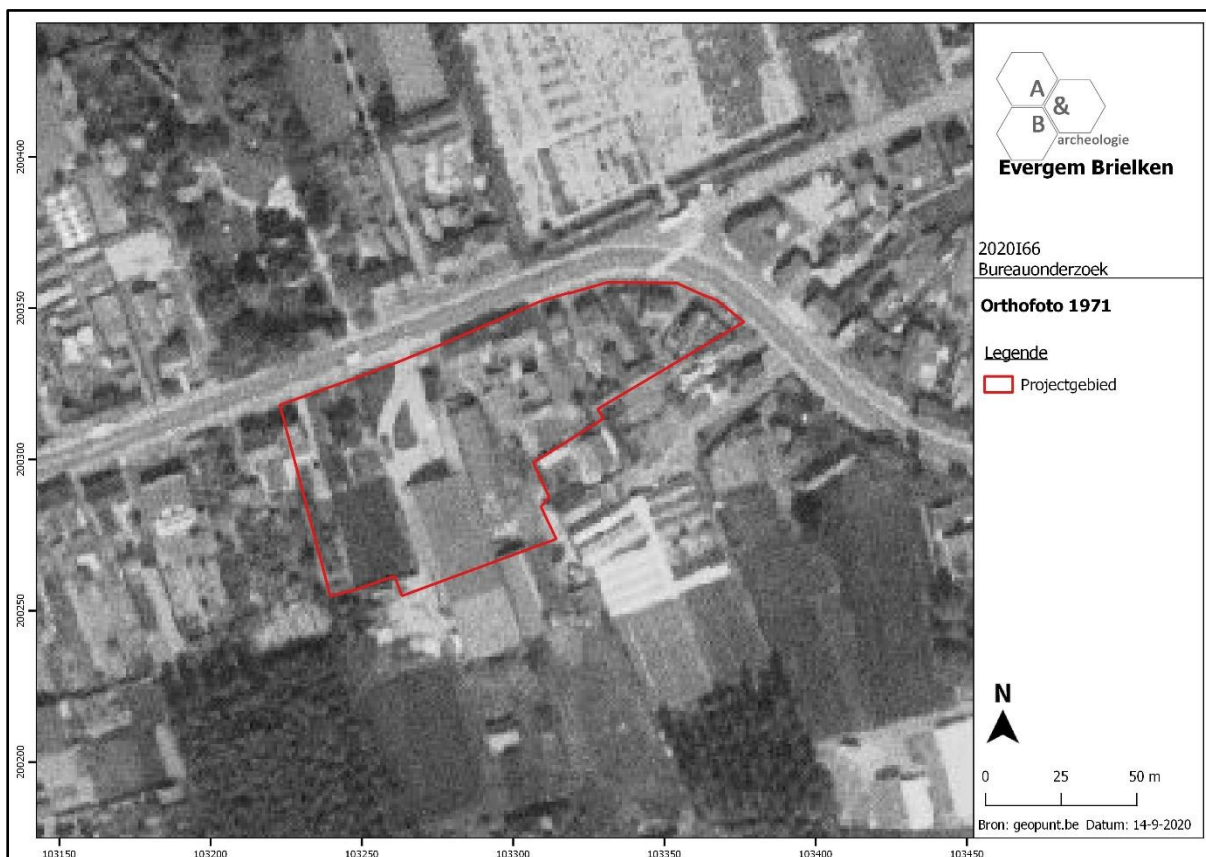
Figuur 19 Uitsnede uit de topografische kaart van 1893 (bron: cartesius.be en NGI).



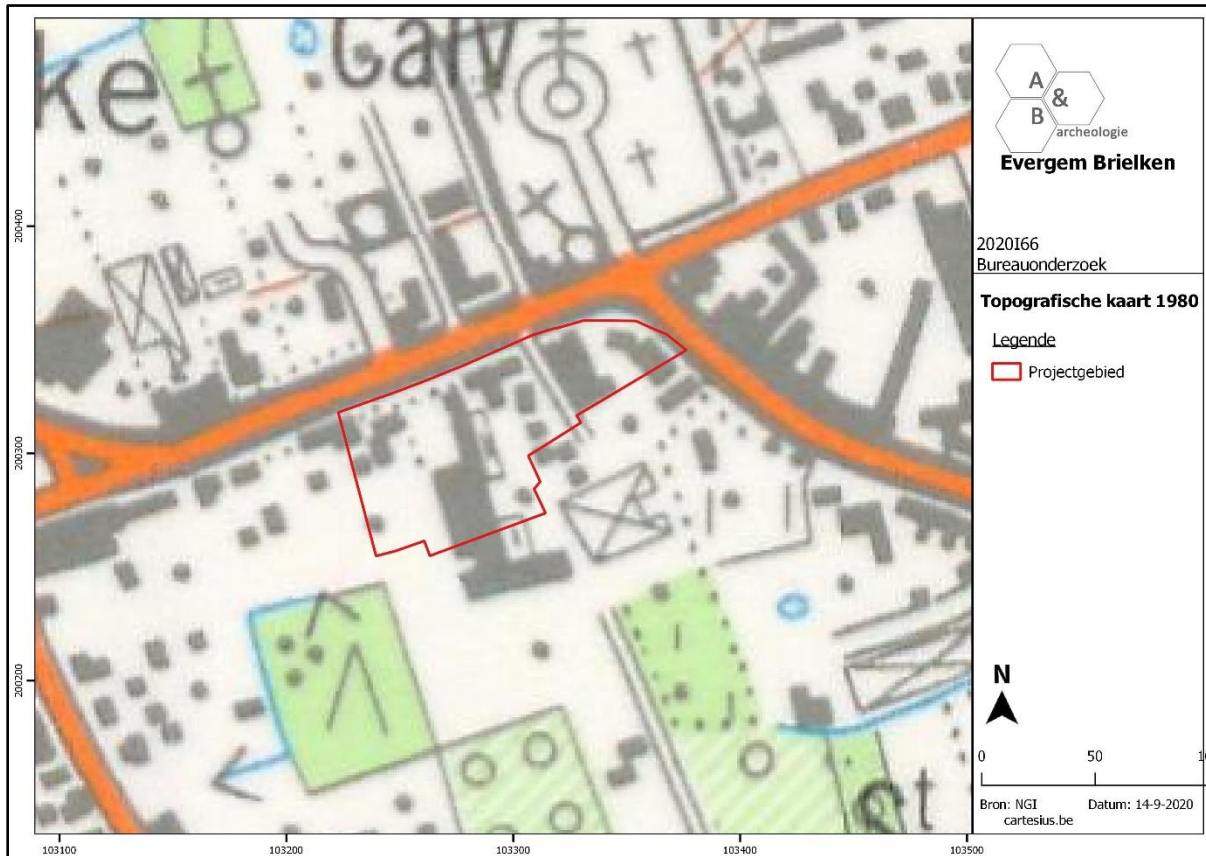
Figuur 20 Uitsnede uit de topografische kaart van 1910 (bron: cartesius.be en NGI).



Figuur 21 Uitsnede uit de topografische kaart van 1967 (bron: cartesius.be en NGI).



Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).



Figuur 23 Uitsnede uit de topografische kaart van 1980 (bron: cartesius.be en NGI).



Figuur 24 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).



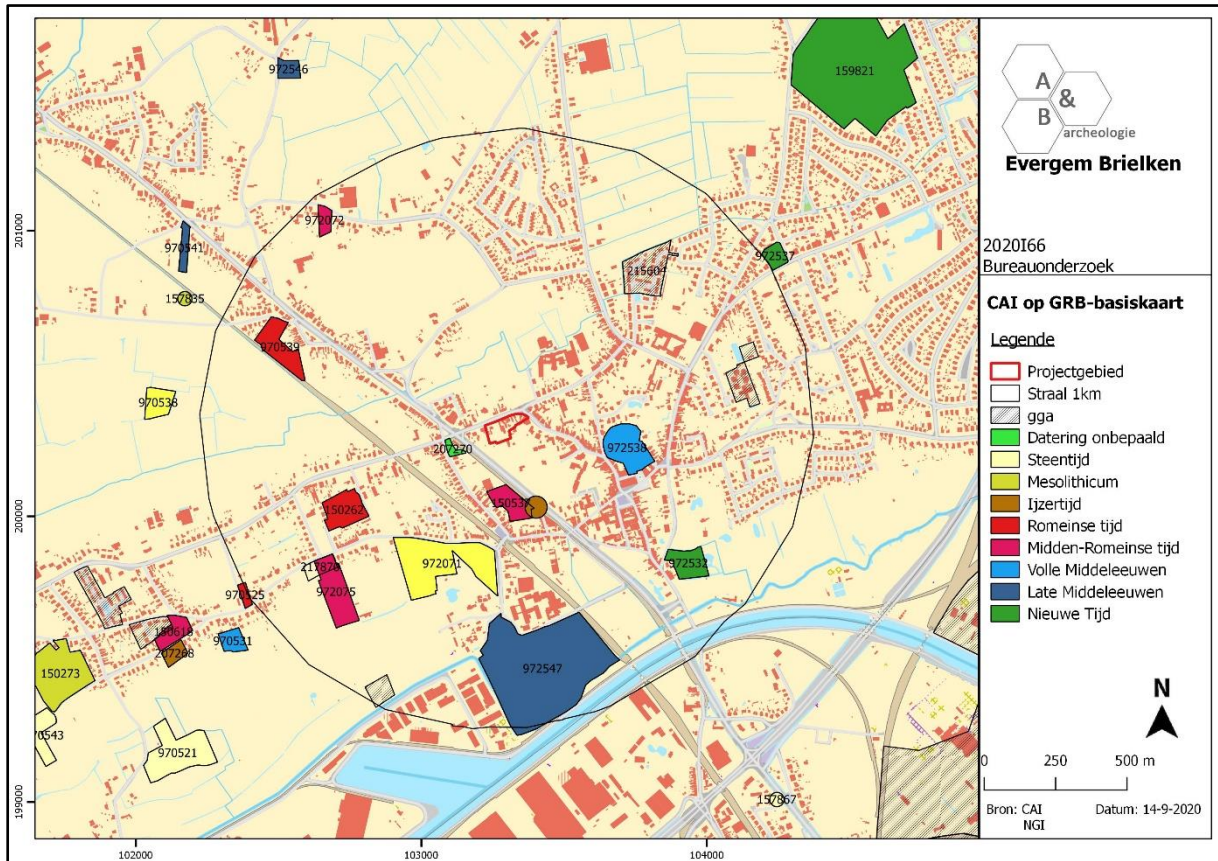
Figuur 25 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).

2.5. Archeologische situering

Op de Centrale Archeologische Inventaris zijn heel wat sites aangegeven in de omgeving van het plangebied. Een selectie hiervan, in de directe omgeving van het plangebied, wordt hieronder besproken. De concentratie van deze sites op de zandrug waarop ook het plangebied is gelegen is opvallend.

Iets ten zuidwesten van het plangebied werd in 1987 een meerperiodensite aangetroffen bij de Spoorwegstraat (CAI Locatie 972076): bewoningssporen en aardewerk uit de late ijzertijd, een inheems Romeinse landelijke nederzetting en een volmiddeleeuwse site met walgracht. Net ten noorden hiervan werden bij een proefsleuvenonderzoek en opgraving in 2010-2011 enkele losse paalsporen en diverse ijzertijdsoporen gevonden, 4 gebouwplattegronden en 6 bijgebouwen uit de midden-Romeinse tijd, een waterput, kuilen en greppels uit dezelfde periode en middeleeuwse kuilen, paalsporen en greppels (CAI Locatie 150537). Ten westen van het plangebied, op het kruispunt van De Schoonstraat met de Christoffelweg, werd bij de aanleg van een parking een mogelijk 13^{de}-14^{de}-eeuwse gracht aangetroffen, het terrein was echter grotendeels verstoord (CAI Locatie 207270). Wat meer naar het westen werden in de jaren 1980 ter hoogte van CAI Locatie 972071 lithisch materiaal uit het jong-paleolithicum, 2 grafheuvels uit de metaaltijden, Romeinse brandrestengraven en 11^{de}-12^{de}-eeuwse bewoningssporen teruggevonden. CAI Locatie 150262 werd in 2009 opgegraven en leverde 4 Romeinse brandrestengraven op, 3 tot 5 12^{de}-eeuwse hoofdgebouwen met bijhorende erfstructuren en maar liefst 11 waterputten.

Ten zuiden van het plangebied wordt CAI Locatie 972547 weergegeven, dit geeft de vermoedelijke positie aan van een kasteel uit de 12^{de} eeuw, dat in 1913 werd herbouwd. Vermoedelijk werd het eerste kasteel gebouwd in de vallei van de Kale door Raas van Gavere, graaf van Evergem, als tegenhanger van de "Burcht" van de heren van Dendermonde, voogden van Evergem, thans gemeentehuis. Eind 14^{de} eeuw werd het kasteel verkocht aan de Sint-Baafsabdij. Buitenhuis van de abten, tevens de heren van Evergem. Eind 16^{de} eeuw sterk beschadigd tijdens de godsdiensttroebelen. Het heerlijke slot van Evergem, omweld en voorzien van een rechthoekig binnenplein afgebakend met hoektorens, is afgebeeld in het werk van Sanderus. De Burcht van heren van Dendermonde is ten oosten van het plangebied aangeduid als CAI Locatie 972538.



Figuur 26 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van het bureauonderzoek kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- Het plangebied, gelegen iets ten noordwesten van de dorpskern van Evergem, is rond ca. 1777 onbebouwd en in gebruik als landbouwgebied; het terrein is verdeeld in een aantal percelen afgezoomd door bomen. De straten Brielken en Hoeksken zijn reeds aanwezig, en verbinden de dorpskern van Evergem ten zuidoosten met het straatgehucht Schoonstraete ten westen. De situatie van het plangebied blijft zo goed als onveranderd in de 19^{de} eeuw, wel verschijnt er op de kaarten van midden 19^{de} eeuw een gebouw ter hoogte van de noordelijke toegangsweg aan het Brielken. Dit gebouw is ook nog te zien op de topografische kaarten van 1863, 1893 en 1910. In deze periode komen er ook enkele andere gebouwen bij, waaronder op de kaart van 1893 een eerst gebouw aan straatzijde langs Brielken. Op de kaart van 1967 is de situatie helemaal veranderd; het plangebied is bebouwd met meerdere loodsen en huizen, de oude gebouwen worden niet meer afgebeeld. In de daaropvolgende jaren ondergaat de configuratie nog een aantal wijzigingen – gebouwen worden afgebroken, andere worden bijgebouwd. Deze opeenvolgende bouwcampagnes zullen hun invloed gehad hebben op de bodem, of ze hebben geleid tot vernieling van het archeologisch bodemarchief is echter niet vast te stellen.

- De directe regio van het plangebied is ontzettend rijk aan archeologische sites uit diverse periodes. Dit hangt samen met de ligging van het plangebied en die sites op een hoger gelegen, droge zandrug ten noorden van de Kalevallei; in de 10^{de} eeuw ontwikkelde Evergem zich ook op deze zandrug. Deze sites duiden zowel op bewoning als begraving in de metaaltijden en de Romeinse periode, en er zijn diverse woonerven uit de volle middeleeuwen gekend. Op enkele sites werden ook steentijdartefacten teruggevonden, echter steeds als losse vondst. Op het plangebied geldt er geen specifieke verwachting naar *in situ* steentijdsites.

- Deze gegevens tonen aan dat het projectgebied een zeer hoge archeologische verwachting heeft. Rekening houdend met de landschappelijke ligging, de bodemkundige situatie en de historische en archeologische informatie, is de kans bestaande dat er op het plangebied sporen uit de metaaltijden, Romeinse periode en/of middeleeuwen bewaard zijn. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites. De impact van de bebouwing op eventueel aanwezige archeologische sites is op basis van enkel het bureauonderzoek niet vast te stellen.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

De geplande werken in het kader van de huidige aanvraag voor omgevingsvergunning betreffen de sloop van alle gebouwen op het terrein, het opbreken van de verhardingen, het rooien van de bomen en het supprimeren van de groenzones. Bij het slopen worden ook de ondergrondse elementen uitgebroken. Het terrein wordt op die manier bouwrijp gemaakt voor een toekomstige ontwikkeling.

Het plangebied kent een zeer hoge archeologische verwachting, maar op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet aangetoond worden. Er kan wel enige bodemverstoring verondersteld worden door de opeenvolging van 19^{de}- en 20^{ste}-eeuwse bebouwing, maar de impact ervan op eventuele archeologische sites kan op dit moment niet ingeschat worden. De ondergrondse sloop en uitbraak kan een bijkomende bodemverstoring betekenen, wat nefast is voor het archeologisch erfgoed. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren. Verder vooronderzoek op deze locatie zal kan bijdragen tot een beter begrip van de middeleeuwse evolutie van de bewoning nabij de dorpskern van Evergem, en tot een betere kennis van de menselijke occupatie in oudere periodes van deze zandrug nabij de Kalevallei. Dit verder vooronderzoek dient in uitgesteld traject te gebeuren, na de bovengrondse sloop en het rooien van de bomen.

Bij de afweging voor een verder vooronderzoek worden alle gegevens van de bureaustudie geëvalueerd om zodoende een uitspraak te kunnen doen. In eerste instantie wordt gekeken naar de methodes met geen of het minste impact in de bodem. Deze onderzoeken vallen onder de noemer 'verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem' (landschappelijk bodemonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering/metaaldetectie). Indien uit deze onderzoeken de afwezigheid van een archeologische site niet gestaafd kan worden, dient men verder over te gaan tot een 'vooronderzoek met ingreep in de bodem' (verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten). In het geval een archeologische site aanwezig is, dient men eerst te proberen deze *in situ* te behouden. Indien dit niet mogelijk is, is een verdere opgraving noodzakelijk.

3.3. Verder vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

- Landschappelijk bodemonderzoek

Dit type onderzoek heeft tot doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door middel van boringen of profielputten. Met deze methode kan met een minimale impact in de bodem toch heel wat informatie verkregen worden. De methode wordt binnen de archeologie vooral aangewend om het bodemkundig potentieel na te gaan voor de aanwezigheid van goed bewaarde steentijdsites.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren. Er is geen verhoogde kans op het aantreffen van *in situ* bewaarde steentijd artefactensites. Daarnaast kan de aardkundige opbouw geverifieerd worden via het proefsleuvenonderzoek, dat wel wordt geadviseerd (zie verder).

- Geofysisch onderzoek

Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten. Ook kent deze methode haar nut bij het opsporen van explosieven. Onder dit type onderzoek vallen verschillende opsporingstechnieken: magnetometrie, weerstandsmetingen, grondradar enz.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden.

- Veldkartering en metaaldetectie

Bij een veldkartering of oppervlakteprospectie wordt een visuele inspectie gedaan van het terreinoppervlak voor de aanwezigheid van archeologisch vondstmateriaal, zoals aardewerk of silexartefacten. Metaaldetectie betreft het opsporen van metalen voorwerpen door middel van een metaaldetector. De toplaag, ca. 20cm diep, wordt hierbij afgezocht door middel van parallelle looplijnen met of zonder een bepaalde tussenafstand.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren en kan dus buiten beschouwing genomen worden. Wel dient tijdens het proefsleuvenonderzoek (zie verder) een metaaldetector ingezet worden ter controle van de aangelegde sleuven en de grondhopen.

3.4. Verder vooronderzoek met ingreep in de bodem

- Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek

Een verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek heeft als doel om archeologische sites op te sporen door middel van boringen. Via de boringen kunnen begraven niveaus teruggevonden worden waarin zich bv. *in situ* steentijdartefacten kunnen bevinden. De boringen worden volgens een bepaald grid met optimale spreiding opgesteld.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren. Er is geen verhoogde kans op het aantreffen van *in situ* bewaarde steentijd artefactensites.

- Proefputten in functie van steentijd artefactensites

Het doel van proefputten in functie van steentijd artefactensites is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven.

In dit geval is deze onderzoeksmethode niet zinvol om uit te voeren. Er is geen verhoogde kans op het aantreffen van *in situ* bewaarde steentijd artefactensites.

- Proefsleuven en proefputten

Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen.

Gezien de aard van de site, de geplande werken en het archeologisch verwachtingspatroon is een verder vooronderzoek in de vorm van proefsleuven noodzakelijk om archeologische sites met grondsporen op te sporen. Het sleuvenplan, de richtlijnen en onderzoeksvragen worden voorgesteld in het programma van maatregelen. Dit advies sluit aan bij het advies van de bekrachtigde archeologienota ID 5492.

3.5. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Het plangebied, gelegen iets ten noordwesten van de dorpskern van Evergem, is rond ca. 1777 onbebouwd en in gebruik als landbouwgebied; het terrein is verdeeld in een aantal percelen afgezoomd door bomen. De straten Brielken en Hoeksken zijn reeds aanwezig, en verbinden de dorpskern van Evergem ten zuidoosten met het straatgehucht Schoonstraete ten westen. De situatie van het plangebied blijft zo goed als onveranderd in de 19^{de} eeuw, wel verschijnt er op de kaarten van midden 19^{de} eeuw een gebouw ter hoogte van de noordelijke toegangsweg aan het Brielken. Dit gebouw is ook nog te zien op de topografische kaarten van 1863, 1893 en 1910. In deze periode komen er ook enkele andere gebouwen bij, waaronder op de kaart van 1893 een eerst gebouw aan straatzijde langs Brielken. Op de kaart van 1967 is de situatie helemaal veranderd; het plangebied is bebouwd met meerdere loodsen en huizen, de oude gebouwen worden niet meer afgebeeld. In de daaropvolgende jaren ondergaat de configuratie nog een aantal wijzigingen – gebouwen worden afgebroken, andere worden bijgebouwd. Deze opeenvolgende bouwcampagnes zullen hun invloed gehad hebben op de bodem, of ze hebben geleid tot vernieling van het archeologisch bodemarchief is echter niet vast te stellen. Er vond nog geen archeologisch onderzoek plaats op het terrein, maar de directe regio van het plangebied is ontzettend rijk aan archeologische sites uit diverse periodes.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Zie hierboven.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Deze vraag kan op basis van enkel het bureauonderzoek niet beantwoord worden.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De geplande werken in het kader van de huidige aanvraag voor omgevingsvergunning betreffen de sloop van alle gebouwen op het terrein, het opbreken van de verhardingen, het rooien van de bomen en het supprimeren van de groenzones. Bij het slopen worden ook de ondergrondse elementen uitbroken. Het terrein wordt op die manier bouwrijp gemaakt voor een toekomstige ontwikkeling.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

De aan- of afwezigheid van een archeologische site kan niet vastgesteld worden op basis van het bureauonderzoek. Rekening houdend met de landschappelijke ligging, de bodemkundige situatie en de historische en archeologische informatie, is de kans echter bestaande dat er op het plangebied sporen uit de metaaltijden, Romeinse periode en/of middeleeuwen bewaard zijn.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

Er dient een verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefsleuven uitgevoerd te worden. Dit onderzoek bestaat uit het aanleggen van parallelle sleuven. De sleuven hebben als doel om het archeologisch potentieel voor sites met grondsporen in kaart te brengen. Zijn er archeologische sporen aanwezig? Behoren deze tot één of meerdere periodes? Daarnaast is het ook belangrijk om de verstoringsgraad in kaart te brengen. Zijn de sporen goed bewaard? Kunnen er verstoringszones afgebakend worden? Afsluitend is het belangrijk om alle gegevens samen te beschouwen om zodoende een uitspraak te kunnen doen over het potentieel van het terrein. Hierbij wordt afgewogen of verder onderzoek nodig is in de vorm van een opgraving, over een deel of volledig het terrein, of kan er overgegaan worden tot een vrijgave bij afwezigheid van archeologische sporen. De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden behandeld in het programma van maatregelen.

4. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Evergem Brielken (provincie Oost-Vlaanderen), gelegen binnen woon- of recreatiegebied, waarbij de totale oppervlakte van de betrokken percelen 3000m² of meer bedraagt en de bodemingrepen 1000m² of meer bedragen, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied, 8020m² groot, heeft een onregelmatige vorm en grenst in het noorden aan Brielken en in het oosten aan Hoeksken. Langsheen beide straten zijn meerder woningen met achterliggende bijgebouwen en loodsen gelegen. In het westelijke deel van het plangebied is er een verharde doorgang die aansluit op Brielken en leidt naar de gronden ten zuiden van het terrein. Deze doorgang wordt eveneens gebruikt als parkeerzone. In het zuidwestelijke deel van het plangebied is een groenzone met bomen aanwezig. De overige ruimte tussen de woningen en bijgebouwen wordt ingenomen door kleine tuintjes en verharde zones.

Het plangebied, gelegen iets ten noordwesten van de dorpskern van Evergem, is rond ca. 1777 onbebouwd en in gebruik als landbouwgebied; het terrein is verdeeld in een aantal percelen afgezoomd door bomen. De straten Brielken en Hoeksken zijn reeds aanwezig, en verbinden de dorpskern van Evergem ten zuidoosten met het straatgehucht Schoonstraete ten westen. De situatie van het plangebied blijft zo goed als onveranderd in de 19^{de} eeuw, wel verschijnt er op de kaarten van midden 19^{de} eeuw een gebouw ter hoogte van de noordelijke toegangsweg aan het Brielken. Dit gebouw is ook nog te zien op de topografische kaarten van 1863, 1893 en 1910. In deze periode komen er ook enkele andere gebouwen bij, waaronder op de kaart van 1893 een eerst gebouw aan straatzijde langs Brielken. Op de kaart van 1967 is de situatie helemaal veranderd; het plangebied is bebouwd met meerdere loodsen en huizen, de oude gebouwen worden niet meer afgebeeld. In de daaropvolgende jaren ondergaat de configuratie nog een aantal wijzigingen – gebouwen worden afgebroken, andere worden bijgebouwd. Deze opeenvolgende bouwcampagnes zullen hun invloed gehad hebben op de bodem, of ze hebben geleid tot vernieling van het archeologisch bodemarchief is echter niet vast te stellen.

De directe regio van het plangebied is ontzettend rijk aan archeologische sites uit diverse periodes. Dit hangt samen met de ligging van het plangebied en die sites op een hoger gelegen, droge zandrug ten noorden van de Kalevallei; in de 10^{de} eeuw ontwikkelde Evergem zich ook op deze zandrug. Deze sites duiden zowel op bewoning als begraving in de metaaltijden en de Romeinse periode, en er zijn diverse woonerven uit de volle middeleeuwen gekend. Op enkele sites werden ook steentijdartefacten teruggevonden, echter steeds als losse vondst. Op het plangebied geldt er geen specifieke verwachting naar *in situ* steentijdsites.

Deze gegevens tonen aan dat het projectgebied een zeer hoge archeologische verwachting heeft. Rekening houdend met de landschappelijke ligging, de bodemkundige situatie en de historische en archeologische informatie, is de kans bestaande dat er op het plangebied sporen uit de metaaltijden, Romeinse periode en/of middeleeuwen bewaard zijn. Er zijn geen specifieke aanwijzingen dat het

terrein een verhoogd potentieel heeft naar steentijdsites. De impact van de bebouwing op eventueel aanwezige archeologische sites is op basis van enkel het bureauonderzoek niet vast te stellen.

De geplande werken in het kader van de huidige aanvraag voor omgevingsvergunning betreffen de sloop van alle gebouwen op het terrein, het opbreken van de verhardingen, het rooien van de bomen en het supprimeren van de groenzones. Bij het slopen worden ook de ondergrondse elementen uitgebroken. Het terrein wordt op die manier bouwrijp gemaakt voor een toekomstige ontwikkeling.

Het plangebied kent een zeer hoge archeologische verwachting, maar op basis van enkel het bureauonderzoek kan de aan- of afwezigheid van een archeologische site niet aangetoond worden. Er kan wel enige bodemverstoring verondersteld worden door de opeenvolging van 19^{de}- en 20^{ste}-eeuwse bebouwing, maar de impact ervan op eventuele archeologische sites kan op dit moment niet ingeschat worden. De ondergrondse sloop en uitbraak kan een bijkomende bodemverstoring betekenen, wat nefast is voor het archeologisch erfgoed. Er dient bijgevolg verder vooronderzoek te gebeuren. Verder vooronderzoek op deze locatie zal kan bijdragen tot een beter begrip van de middeleeuwse evolutie van de bewoning nabij de dorpskern van Evergem, en tot een betere kennis van de menselijke occupatie in oudere periodes van deze zandrug nabij de Kalevallei. Dit verder vooronderzoek dient in uitgesteld traject te gebeuren, na de bovengrondse sloop en het rooien van de bomen.

Het verder vooronderzoek bestaat uit een proefsleuvenonderzoek. De modaliteiten van het verder vooronderzoek worden behandeld in het programma van maatregelen.

5. Bibliografie

- <https://inventaris.onroenderfgoed.be>
- <https://cai.onroenderfgoed.be/>
- <http://www.geopunt.be/kaart>
- <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>
- <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/5492>

6. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2018 (bron: geopunt.be).....	7
Figuur 2 Uitsnede van het masterplan voor de herontwikkeling van het plangebied en het terrein ten zuiden ervan (bron: initiatiefnemer).	8
Figuur 3 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	9
Figuur 4 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	10
Figuur 5 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).....	10
Figuur 6 Zicht op de bodemgebruikskaat met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be). ..	11
Figuur 7 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).	12
Figuur 8 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).	12
Figuur 9 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).....	13
Figuur 10 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	14
Figuur 11 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	14
Figuur 12 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	15
Figuur 13 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	15
Figuur 14 Uitsnede uit de Ferrariskaart met benaderende aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).....	17
Figuur 15 Uitsnede uit de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).....	18
Figuur 16 Uitsnede uit de kaart van Popp (bron: geopunt.be).	18
Figuur 17 Uitsnede uit de Vandermaelen (bron: geopunt.be).	19
Figuur 18 Uitsnede uit de topografische kaart van 1863 (bron: cartesius.be en NGI).	19
Figuur 19 Uitsnede uit de topografische kaart van 1893 (bron: cartesius.be en NGI).	20
Figuur 20 Uitsnede uit de topografische kaart van 1910 (bron: cartesius.be en NGI).	20
Figuur 21 Uitsnede uit de topografische kaart van 1967 (bron: cartesius.be en NGI).	21
Figuur 22 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).	21
Figuur 23 Uitsnede uit de topografische kaart van 1980 (bron: cartesius.be en NGI).	22
Figuur 24 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).....	22
Figuur 25 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).....	23
Figuur 26 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).....	25